

23. Чернышов А.В. Русские архетипы в брендинге и эффективность телерекламы. автореф. дисс. ... канд. социол. наук / А.В. Чернышов. – Нижний Новгород: НГУ им. Н.И. Лобачевского, 2011. – 22 с.
24. Шульц Д., Барнс Ю. Стратегические бренд-коммуникационные компании. – М. Издательский дом Гребенникова, 2003 – 115 с.
25. Юнг К. Душа и миф. Шесть архетипов / К. Юнг. – Киев, 1996. – 236 с.
26. Myers, I. Briggs, and McCaulley, M.H. Manual: A Guide to the Development and Use of the Myers-Briggs Type Indicator / I. Myers Briggs, and M.H. McCaulley. – Palo Alto, Calif.: Consulting Psychologists Press, 1985. – 280 p.

## **1.7. ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В РАМКАХ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

*А.А. Вдовічен, Р.М. Гищук, О.А. Хитрова*

Особливе зацікавлення на сьогодні формує унікальний вид туризму – подієвий, оскільки в умовах турбулентного розвитку туристичних послуг туристи мають абсолютно новий підхід до відпочинку. Вони вже вдосталь наситились традиційною пасивною рекреацією на морському узбережжі, екскурсійною та пізнавальною програмою турів, що включають показ найвідоміших пам'яток архітектури, історії, мистецтва тощо. Зараз споживачі туристичних послуг прагнуть отримати нові незабутні враження, яскраві емоції, здобути новий досвід від спілкування з іншими людьми. Сучасний турист потребує змістовно якісного заповнення власного часу, вичерпної інформації про регіон перебування у всіх її проявах і формах. Вагома роль у досягненні цієї мети належить фестивально-видовищному туризму.

Подієвий туризм – відносно новий, але безсумнівно цікавий та перспективний вид туризму, який розвивається досить динамічно. Сьогодні різні науковці пропонують своє бачення терміну «подієвий туризм». Так, О. Бабкін трактує подієвий туризм як новий напрям туристичних подорожей, основною метою яких є приуроченість до певної події [1]. М. Кляп і Ф. Шандор у праці «Сучасні різновиди туризму» визначають подієвий туризм як фестивальний різновид туризму, основна мета яких приурочена якій-небудь події [2]. Г. Долженко вважає, що подієвий туризм – це всі події, які вписуються в рамки трьох подій: спортивних, ділових і культурно-пізнавальних. П. Тищенко запропонувала віднести сюди також і релігійні події [3]. Виходячи з полісемії терміна «подієвий туризм», ми трактуватимемо його як вид спеціалізованого туризму, який втілює особливі потреби людей, головним мотивуючим чинником котрих є відвідування певних подій зі світу культури, мистецтва, історії, спорту, розваг, виставок та інших тематичних заходів із ціллю активної чи пасивної участі в них туриста та отримання нових незабутніх вражень і яскравих емоцій.

Слід також врахувати, що найбільш ефективною для регіону є туристична діяльність, яка базується на різносторонній міжнародній співпраці. В сучасних умовах глобалізації зростає роль міжнародного співробітництва та залучення до нього широкого кола регіонів і громад, що відкриває нові можливості для активізації суспільно-економічного розвитку на прикордонних територіях та підвищення їхньої конкурентоспроможності в різних галузях діяльності. Особливо актуальним є транскордонне співробітництво між регіонами у сфері туризму, адже туристична галузь – це сфера діяльності, яка не може реалізовуватись винятково на локальному рівні та вимагає налагодження зв'язків як всередині держави, так і на міжнародному рівні. Саме тому на розвиток подієвого туризму позитивно впливатиме транскордонне співробітництво. В даному контексті доцільно розглянути основні напрямки розвитку досліджуваного виду туризму на Буковині, адже нині спостерігається підвищене зацікавлення її відвідувачів до етнокультурної спадщини краю.

Буковина – це регіон, розташований між середньою течією Дністра та головним Карпатським хребтом у долинах верхньої течії Пруту та Сірету, яка входить до складу України (частина Чернівецької обл.) та Румунії (частина повіту Сучава) [4]. Нині – це різноманітний край у етнічному складі, багатий різними звичаями, побутовими особливостями, архітектурними стилями. Сьогодні в рамках транскордонного співробітництва в галузі туризму накопичений чималий досвід між Україною і Румунією, а в історико-географічному аспекті – між Північною (Чернівецька обл.) та Південною Буковиною (Сучавський повіт) разом із Ботошанським повітом в Румунії, окремими територіями Бричанського та Окницького районів Молдови. Їхня історія та культура, традиції, багатий культурно-етнографічний спадок тісно переплетені, формують багатий і цікавий туристичний продукт. Вони є вагомими складовими туристичної привабливості краю, що є найбільш вдалим способом адаптації цього народного та культурного надбання до використання в туристичному бізнесі та проведення тут етнічних фестивалів, культурних, спортивних, розважальних заходів та подій. Згадані тенденції можуть перетворитися на основу сталого розвитку подієвого або ж фестивального туризму [5, 6]. Згідно Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво, транскордонне співробітництво означає «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або владою, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [7].

Туристична галузь української частини Буковини останніми роками активно розвивається та продукує чималу кількість святкових подій для місцевого населення та туристів за межами області й України. Зокрема в Чернівецькій обл. формується стійка тенденція туристичної зацікавленості до фестивалів та подій етнічного, культурного, розважального змісту в транскордонному виконанні та співробітництві (табл. 1.7.1) [8].

Аналіз найвагоміших фестивалів в адміністративних районах Чернівецької обл. за сезонами (місяцями) показав, що лідерами за їхнім проведенням є Путильський (4 фестивали) та Вижницький (4 фестивали), де проходили найдавніші з них: «Полонинська ватра» у Путилі (з 1967 р.), «Захарецький Гарчик» (з 2001 р.), «Перлина Черемошу» (з 2002 р.). Починаючи з 1992 р. в Вижниці та з 1995 р. в Путилі, тричі проходив із періодичними перервами «Міжнародний гуцульський фестиваль». Ще одним показовим чинником лідерства вказаних районів є їхня кількісно-хронологічна оцінка фестивального потенціалу. Сумарно на кожен із зазначених регіонів припадає 68 і 27 років відповідно за періодичністю проведення тут одних і тих самих фестивалів без змін. Причому сумарний рейтинговий потенціал у балах (кількість проведених вагомих фестивалів і їхня періодична тривалість у роках) другого за ліком Вижницького р-ну майже вдвічі випереджає Новоселицький р-н, який в цьому переліку займає третю позицію. Щоправда Вижницький також удвічі поступається лідеру – Путильському. На останню територіальну одиницю припадає 72 бали, тоді як на Вижницький – 31.

Дана тенденція в зазначених районах завдячує вагомим можливостям у використанні всього колориту, автохтонності та самобутності гірських та передгірських районів Українських Карпат, які заселяють гуцули як етнографічна спільність українців. Доповнює особливість Гуцульщини у такому переліку її автентичний побут, звичаї, традиції, ремесла та промисли. Все перелічене створює потужну організаційну ланку в конкурентних перевагах з-поміж інших районів усієї Чернівецької обл. Згідно календаря святкових подій у 2013-2016 рр. в місті найбільше задіяним у подієвому туризмі є травень із його піковим річним навантаженням (рис. 1.7.1).

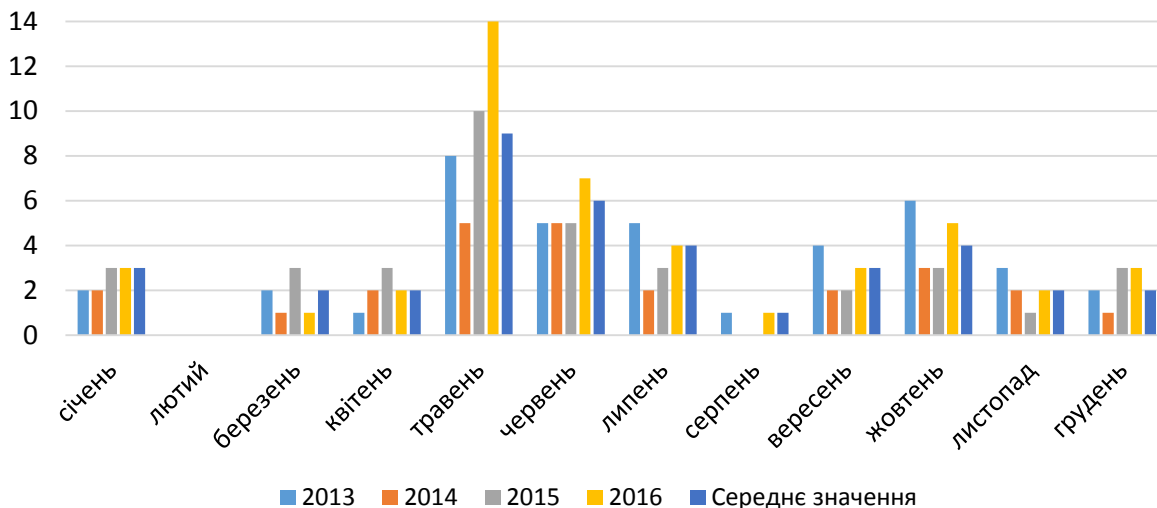
За різні роки кількість проведених святкових заходів впродовж місяця коливалася від 5 (2014 р., 20 % від усіх заходів за рік) до 14 (2016 р., 31,1 % всіх річних подій), а їхня середня чисельність знаходилася на рівні 9. Зовсім незадіяним в організації проведення святкових подій у місті впродовж 4 років залишався місяць лютий [9], причому така ж тенденція є характерною для усієї області. Загалом, у місті пересічно

за чотири роки провели 38 святкових заходів та подій, з яких, що є цікавим фактом, лише 2,6 % відносилось до літнього місяця серпня, причому протягом 2014-2015 рр. він був абсолютно незадіяним. Це є найменшим показником у Чернівцях упродовж року, якщо відкинути згаданий раніше місяць лютий.

Таблиця 1.7.1

**Найвагоміші фестивалі в адміністративних районах Чернівецької обл.**

Сезон	Місяць	Місце проведення	Найважливіші фестивалі та події	Роки проведення
зима	січень	Вижницький р-н, м. Вашківці	Фольклорно-етнографічний фестиваль Маланок «Вашківецька Перебирія»	2010-2017
	січень	м. Новоселиця	Фольклорно-етнографічне свято «Різдвяні зустрічі»	2009-2017
	січень	сmt. Глибока	Глибоцька Маланка	2011-2015
весна	березень	м. Новоселиця	Фестиваль народного мистецтва «Мерцішор»	2006-2014
	березень	сmt. Глибока	Регіональний фестиваль румунської культури «Мерцішор»	2011-2013
	березень	Герцаївський р-н, м. Герца	Регіональний фестиваль румунської культури «Мерцішор»	2011-2013
	квітень	Сторожинецький, с. Банилів-Підгірний	Фестиваль березового соку	2012-2013
	травень	сmt. Путила	Свято «Полонинська ватра»	1967-2013, 2016
	травень	Вижницький р-н, с. Мигово;	Етнографічне дійство «Вихід на Кичерські полонини»	2011-2015
	травень	Кіцманський р-н, с. Реваківці	Фестивалю бойового гопака «Буковинські звитяги 2012»	2012
	травень	Сторожинецький р-н, сmt. Красноільськ	Свято виходу на полонину	2012-2014
	травень	м. Хотин	Міжнародний фестиваль історичної реконструкції «Битва Націй»	2011
	травень	м. Хотин	Міжнародний фестиваль історичної реконструкції «Середньовічний Хотин»	2012-2013, 2016
	травень	м. Хотин	Фестиваль «Відродження легенди: дні фортеці»	2015
літо	червень	Кіцманський р-н, с. Чорторія	Етнофестиваль «На гостини до Івана»	2011-2013, 2016
	червень	Сторожинецький р-н, сmt. Красноільськ	Фестиваль «Красноільська полонина»	2011-2013
	липень	м. Вижниця	Міжнародний фестиваль-конкурс пісні і танцю «Перлина Черемошу»	2002-2015
	липень	сmt. Кельменці	Фестиваль родинної творчості «Родинний дивограй»	2011-2013
	серпень	сmt. Путила	Літературно-мистецьке свято «Шовкова косиця»	2005-2014
	серпень	Сокирянський р-н, с. Непоротове	Міжнародний мото-рок-фестиваль «Ковчег»	2008-2013
	серпень	м. Заставна	Фестиваль байкерів для туристів з усього світу «Мото Буковина»	2008-2012
осінь	вересень	сmt. Путила	Міжнародний Гуцульський фестиваль	1995, 2004, 2013
	вересень- жовтень	Пutilьський р-н, с. Підзахаричі	Гуцульський фестиваль-ярмарок «Захарецький Гарчик»	2001-2012
	вересень	м. Вижниця	Міжнародний Гуцульський фестиваль	1992, 2003, 2009
	вересень	м. Новоселиця	Міжнародний пісенний фестиваль «Від Черемошу до Прута»	2012, 2014
	вересень	Кіцманський р-н, с. Реваківці	Агропромисловий ярмарок «Буковинська осінь»	2006-2015



**Рис. 1.7.1. Загальна кількість фестивалів та святкових подій у м. Чернівці**

Загалом найменше заходів для туристів та гостей міста відбулося в 2014 р., коли їхня кількість знизилася до 25, а частка – до 64 % стосовно попереднього року та майже половини стосовно 2016 р. Причини зменшення кількості святкових подій у місті впродовж 2014 р. лежать чітко на поверхні: за вказаний період у країні відбулося загострення суспільно-політичної ситуації з подальшою ескалацією конфлікту на сході, через що в Україні вони повсюдно скасовувалися.

Як вже зазначалось вище, нині успішний розвиток туристичної галузі в регіоні багато в чому залежить від активної співпраці та використання провідного досвіду європейських країн-сусідів. У цьому сенсі для Чернівецької обл. є вкрай важливо враховувати тенденції та найзагальніші особливості розвитку івент-туризму в прикордонному Сучавському повіті Румунії (табл. 1.7.2) [8].

В рамках транскордонної співпраці прикордонної Чернівецької обл. з одного боку та Румунії з Молдовою – з іншого – сьогодні напрацьовано значний досвід. Перш за все, це стосується історико-географічних країв Північна Буковина та Північна Бессарабія, які повністю формують територію Чернівецької обл. в Україні, та Південної Буковини (Сучавський повіт), разом із Ботошанським повітом в Румунії, і окремими територіями Бричанського та Окницького районів Молдови.

В останні роки реалізація найважливіших транскордонних проектів відбувалася за рахунок спільної міжнародної програми «Румунія – Україна – Молдова 2007-2013». З метою туристичної популяризації краю, формування привабливого туристичного іміджу транскордонної Буковини та залучення сюди вітчизняних та міжнародних туристів програмою було реалізовано низку заходів на основі історико-культурної спадщини, старовинних національних і фольклорних традицій. Основними компонентами проекту стало створення комбінованої мережі культурно-туристичних подій: фестивалів із міжкультурної співпраці, міжнародних фольклорно-етнографічних та міжетнічних фестивалів [5, с. 62].

Кореляційний аналіз залежності кількості проведених свят від конкретного сезону (місяця) в Чернівецькій обл. та Сучавському повіті Румунії виявив найтісніший зв'язок двох аналізованих явищ безпосередньо у м. Чернівці (0,53). Дещо меншим він є в адміністративних районах області та складає 0,46. Зазначені коефіцієнти вказують як на вплив тут сезонного чинника в проведенні святкових заходів і подій, так і на їхню залежність від інших факторів незалежно від місяців, які нівелюють значення сезонності. З іншого боку пікове навантаження організації найбільших івент-заходів із рекреаційно-туристичною метою спостерігається в обласному центрі (суцільна лінія тренду) в травні-червні, яке плавно зміщується на липень-серпень (крапкова лінія тренду) стосовно іншої території області (рис. 1.7.2) [8].

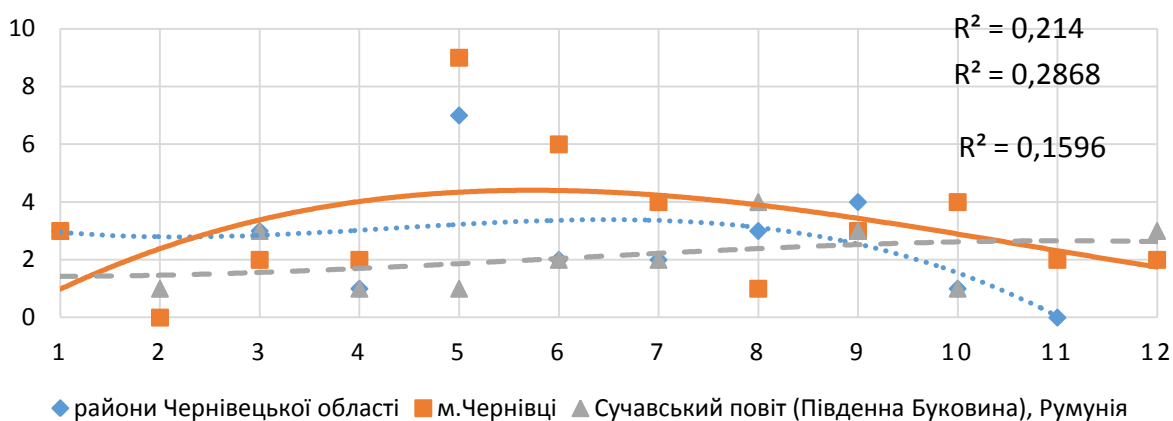
Таблиця 1.7.2

## Найважливіші фестивалі та святкові події в Сучавському повіті (Румунія)

Сезон	Місце проведення	Найбільші фестивалі та події	Термін проведення
зима	м. Сучава	Різдвяний ярмарок	грудень
	м. Сучава	Комплекс заходів «Різдво на Буковині»	5 грудня
	м. Сучава	Концерт зимових традицій та звичаїв «За старовинними звичаями»	27 грудня
весна	м. Сучава	Регіональний фестиваль румунської культури «Мерцішор»	1-7 березня
	Комуна с. Чоканешти	Національний фестиваль писанок	5-6 березня
	Комуна м. Вама	Фестиваль-конкурс музично-хореографічного виконання фольклору «Скарбниці румунської душі»	6 березня
	м. Сучава, комуни с. Фунду Молдовей, с. Пояна Стампей, муніципій м. Кимпулунг Молдовенеск	Комплекс заходів «Великдень на Буковині»	27 березня – 21 квітня
	Муніципій м. Ватра-Дорней	Весняний ярмарок народних ремесел «Кольори віри»	15-17 квітня
	Комуна с.Фрасін, с.Букшоая	«Хора Буковини». Вихід на полонину	15 травня
літо	Комуна с. Сучевіца	Міжнародний пленер молодих художників (румунська частина)	15-22 червня
	м. Сучава	Дні міста Сучави,	19-27 червня
	Муніципій м. Радауць (Радівці)	Міжнародний фольклорний фестиваль «Арканул»	1-3 липня
	Муніципій м. Кимпулунг Молдовенеск	Міжнародний фольклорний фестиваль «Буковинські зустрічі» (румунська частина)	липень
	Комуна с. Сучевіца	Зустріч буковинців звідусіль, Ярмарок «Виготовлено на Буковині»	6 серпня
	Сучавський повіт	Комплекс заходів «Паломництво на Буковину»	серпень
	Комуна с. Чоканешти	Фестиваль форелі	серпень
	Комуна с. Кирлібаба	Фольклорний фестиваль національних меншин «Хора ла ротунда»	серпень
осінь	м. Сучава	Осінній ярмарок «Виготовлено на Буковині»	вересень
	м. Сучава	Регіональний фестиваль-конкурс музично-хореографічного виконання фольклору «Скарбниці румунської душі»	вересень
	м. Кимпулунг Молдовенеск	Фестиваль дерева	1 жовтня

Найменшою, з-поміж аналізованих нами територій у Буковині та Північній Бессарабії, є кількісна залежність організації святкових заходів для подієвого туризму від місяців року в південній частині Буковини, що в Сучавському повіті Румунії.

Тут спостерігається незначне постійне зростання організації фестивалів та святкових заходів із першого по останній місяць року (штрихова лінія тренду). Кореляційний зв'язок такого тренду складає лише 0,39, а сезонний чинник є нечітким. Все ж варто зазначити, що загалом по всій досліджуваній території (Чернівецька обл. – Сучавський повіт) із організації свят спостерігається дуже контрастна риса зростання їхньої кількості до першої половини року (пік припадає на травневі свята та червень) та їхній спад, починаючи з другого півріччя. Вказана тенденція є найбільше об'єктивною, оскільки  $K_k$  (коэф. кореляції) = 0,59 [8].



**Рис. 1.7.2. Залежність зміни кількості туристичних івент-заходів від сезону**

Проведений математичний кількісно-хронологічний аналіз сезонної організації подієвого туризму загалом на Буковині з обох боків кордону показав можливі напрямки поглиблення співпраці між спеціалізованими державними інституціями в галузі туризму в Чернівецькій обл. та Сучавському повіті. Це підкреслюється меншою пропозицією святкових заходів з румунського боку під час пікових завантажень організації святкових подій у Чернівецькій обл.

Слід також зазначити, що запропонований вище аналіз настановує на проведення дослідження ефективності організації подієвого туризму на Буковині в рамках Чернівецької області та Карпатського регіону. Загалом це було зроблено шляхом анкетування та опитування Чернівецькою міською громадською організацією «Бізнес-центр» на міжнародному фестивалі «Середньовічний Хотин» – «Битва націй», який із певними перервами проходив під стінами Хотинської фортеці з 2009 до 2013 рр., і фестивалі «Відродження легенди: дні фортеці» у 2015 р.

Результати проведення фестивалів були запропоновані в розрізі трьох ефектів: маркетингового, економічного і соціального. Маркетинговий ефект характеризує оцінку туристичного потоку, згенерованого фестивальними заходами. Він носить маркетинговий характер, оскільки оцінює привабливість території для відвідування і генерує потік word-of-mouth (ефект розголосу). Економічний ефект передбачає оцінку витрат відвідувачів як на заходах фестивалю, так і додаткових витрат, пов'язаних з фестивалем, а також його оцінку підприємцями від участі у фестивалі. Соціальний ефект демонструє оцінку залучення жителів міста і регіону в заходи фестивалю, а також його оцінку жителями міста. Для заміру даних показників у ході проведення фестивалю були використані наступні методи збору даних: анкетування (особистісне формалізоване вуличне інтерв'ю) в місці проведення фестивалю в Хотинській фортеці у дні його проведення. Вибірка випадкова, без повторів; анкетування жителів міста Хотин на території міста; анкетування представників бізнесу на території проведення та за її межами; аналіз публікацій та повідомлень у ЗМІ за результатами фестивалю.

Аналіз маркетингового ефекту. Для оцінки рівня задоволеності відвідувачів асортиментом і якістю запропонованих товарів та послуг, а також рівнем безпеки заходу та санітарно-гігієнічних умов була використана таблиця, де пропонувалось за 5-тибальною шкалою (1-погано, 5 – відмінно) оцінити рівень задоволеності наданням послуг під час Міжнародного фестивалю історичної реконструкції середньовіччя «Середньовічний Хотин-Битва Націй». Результати наведені у відсотках (табл. 1.7.3).

Упродовж проведення фестивалю історичної реконструкції «Середньовічний Хотин» значну кількість відвідувачів задовольнили асортимент продуктів харчування та сувенірів, а також якість обслуговування в закладах торгівлі: по цих пунктах «відмінно» та «добре» виставили відповідно 67 %, 78 % та 73 % респондентів. Варто зазначити, що найменше відвідувачів фестивалю цікавили ціни та якість сервісу

в готелях, а також можливість альтернативного поселення. 44 % гостей зазначили, що не користувалися такими послугами. Це означає, що значна частка його відвідувачів були одноденними мандрівниками, які не здійснювали ночівлю і не мали необхідності у розміщенні. Підтвердженням цього є і той факт, що 22 % опитаних туристів не цікавило освітлення у вечірній час. Іншими словами, після проведеного дня на фестивалі гості ввечері поверталися додому. З вище наведеного можна зробити висновок, що більшість відвідувачів приїхали саме з Чернівецької, а також сусідніх Хмельницької та Івано-Франківської обл. Окрім того, значна частина відвідувачів не цікавилась цінами в закладах громадського харчування, а це вказує на те, що для багатьох туристів була важливою можливістю перекусити безпосередньо на території проведення фестивалю без спеціального виїзду в місто. Аналіз економічного ефекту. Респондентам, відвідувачам фестивалю, було запропоновано дати відповідь на питання: «Яку суму коштів (за винятком вхідним квитків) плануєте витратити з розрахунку на одну людину?».

Таблиця 1.7.3

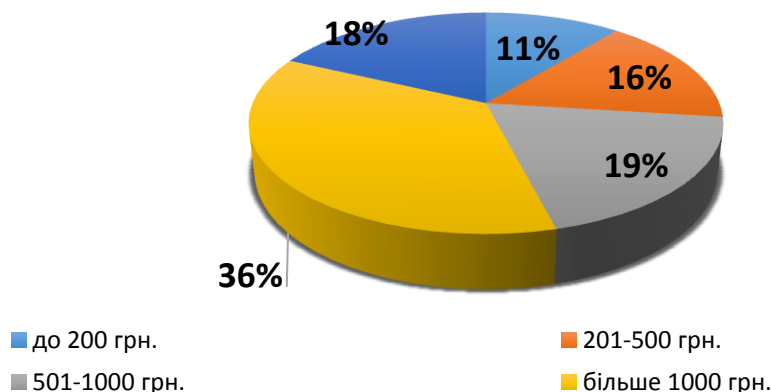
**Оцінка рівня задоволеності асортиментом та якістю товарів і послуг, %**

Послуги і товари	Оцінка, бали					не користувався
	1	2	3	4	5	
Асортимент продуктів у закладах торгівлі	6	7	16	32	35	4
Асортимент сувенірів	2	5	11	22	56	4
Якість обслуговування закладами торгівлі	4	6	12	35	38	5
Пропонований асортимент закладів громадського харчування	4	9	14	30	33	10
Якість обслуговування у закладах громадського харчування	6	5	16	34	25	14
Ціни закладів громадського харчування	10	9	11	31	19	20
Ціни у готелях	9	7	16	13	11	44
Якість сервісу у готелях	8	13	12	13	10	44
Можливість альтернативного поселення (приватний сектор,	6	8	10	15	17	44
Інформаційне забезпечення (вказівники, інформаційні стенди, оголошення тощо)	9	10	18	18	28	17
Безпека заходу:						
– Можливість отримання медичної допомоги	4	6	15	22	32	21
– Охорона, дотримання порядку	4	5	11	21	47	12
– Освітлення у вечірній час	4	10	13	22	29	22
Санітарно-гігієнічні умови:						
– Туалети	23	12	20	18	20	7
– Ящики для сміття	18	13	18	17	21	13
– Чистота території	16	10	18	21	28	7

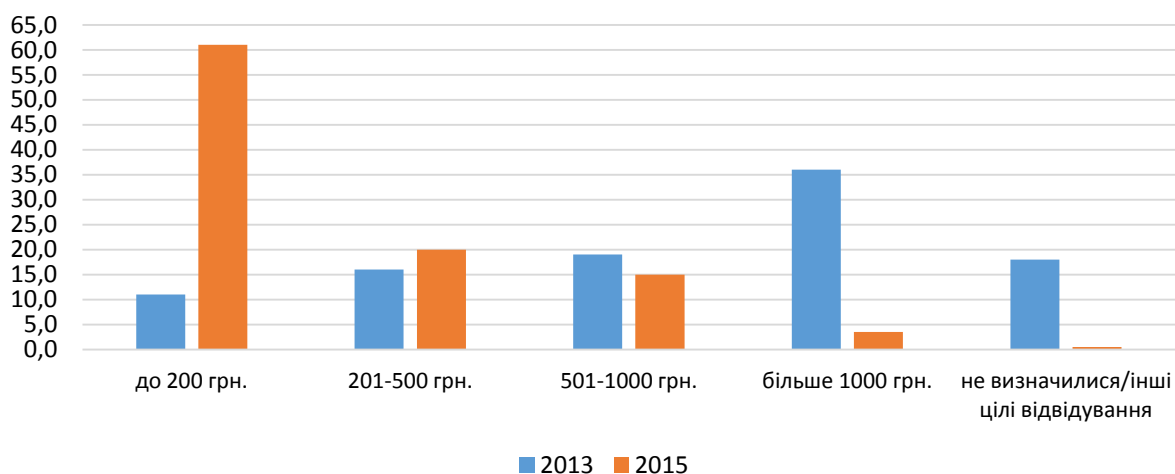
Відповіді, згідно анкетних даних, розподілилися наступним чином: найменша частка (11 %) опитаних вказала, що вони були не готові витратити на фестиваль більше 200 грн. з особи, 16 % опитаних коливалися в діапазоні 201-500 грн., 19 % – у проміжку 501-1000 грн. і найбільша частка (36 %) готові були витратити на нього більше 1000 грн. Істотною (18 %) все ж залишалася частка респондентів, котрі не визначилися з відповіддю або ж мали іншу мету перебування, а тому в будь-який із днів проведення заходу після чи до анкетування могли доповнити одну з зазначених груп (рис. 1.7.3).

Разом із цим, у 2015 р. кошти, які респонденти планували витратити при відвідуванні фестивалю «Відродження легенди: Дні фортеці», який проходив протягом 10-11 травня в рамках Європейського проекту «Середньовічні перлини – Хотин, Сороки, Сучава» [10], були істотно нижчими в порівнянні з 2013 р. (рис. 1.7.4). Зауважимо, що фестиваль мав також на меті привернути увагу туристів до історичної середньовічної реконструкції подій, у рамках яких для відвідувачів було організовано екскурсійну

програму, стрільбу з лука, дегустацію народних страв, виставку-ярмарок народної творчості, фотомайданчик, середньовічні майстер-класи, виступи народних колективів, показ національних костюмів тощо. Відвідувач фестивалю 2015 р. в переважній більшості був готовий витратити не більше 200 грн. При цьому в анкетах були зауваження, що і ця сума є зависокою. Така ситуація, швидше всього, відображає економічний стан в Україні (оскільки переважна більшість відвідувачів фестивалю – жителі України) та істотне зниження купівельної спроможності населення після 2013 р., коли нашу країну охопила суспільно-політично-економічна криза. Ще одним не зайвим підтвердженням сказаного стала відповідь респондентів на питання «Чи вважаєте ціну на вхідні квитки прийнятною для Вас?». На нього лише 49,8 % опитаних сказали «так» і відповідно 50,2% – «ні». Прийнятною вказувалась ціна на рівні до 50 грн.



**Рис. 1.7.3. Структура бажаних витрат одного туриста**



**Рис. 1.7.4. Зміна частки туристів за бажаними витратами з одного відвідувача**

Аналіз суспільного ефекту показав, що вказані проблеми в нашій державі наклали свій негативний відбиток на кількість відвідувачів фестивалів і зацікавлених у них осіб у 2013 і 2015 рр. Так, якщо фестиваль «Середньовічний Хотин» за різними оцінками експертів та організаторів відвідало біля 7800 ос. (в середньому 1950 ос. / добу), то через два роки на фестивалі «Відродження легенди: Дні фортеці» їхня пересічна добова чисельність знизилася на 48 % або 1000 ос. в один день проведення, а загалом склала біля 2000 ос., що на 74,3 % менше за 2013 р. Разом із цим, і економічний ефект від наступного фестивалю в 2015 р. мав також спадний характер. Якщо врахувати, що кількість відвідувачів фестивалю у 2013 р. склала 7800 ос., при вищевказаному відсотковому розподілу та середньоарифметичному значенні вартісних меж, то дуже наближено можна прогнозувати, що загальна витрачена ними сума коштів



(без врахування вартості вхідних квитків) склала 4 млн. 442,1 тис. грн.:  $(7800 \times 0,61 \times 100 \text{ грн.} + 7800 \times 0,20 \times 350 \text{ грн.} + 7800 \times 0,15 \times 750 \text{ грн.} + 7800 \times 0,04 \times 1000 \text{ грн.})$ , тоді як у 2015 р. ця сума знизилася майже на порядок і прогнозовано склала лише 557 тис. грн.  $(2000 \times 0,61 \times 100 \text{ грн.} + 2000 \times 0,2 \times 350 \text{ грн.} + 2000 \times 0,15 \times 750 \text{ грн.} + 2000 \times 0,035 \times 1000 \text{ грн.})$ , що на 87,5 % менше за попередній фестиваль.

Здійснений аналіз залежності проведення фестивалів від сезону, а також дослідження маркетингово-економічно-суспільної ефективності їхнього проведення власними місцевими силами вказує на необхідність можливого розширення закордонної співпраці туристичними адміністраціями Чернівців та Чернівецької обл., щонайперше, із сусіднім Сучавським повітом. Вона має відбутися в напрямі організації промоційних акцій задля залучення більшої кількості туристів-відвідувачів у обидва регіони, враховуючи їхню спільну культурну, історичну та етнографічну спадщини. Сказане особливо стосується нашої області загалом, так як потенційні туристи в прикордонній з нами Румунії є менше зайнятими через слабшу пропозицію святкових івент-заходів у них під час «пікових» навантажень організації святкових подій із українського боку. Це дасть можливість заповнити «прогалини» в календарях проведення фестивалів спільними заходами і забезпечити останніх більшою кількістю закордонних учасників (організаторів) і туристів-відвідувачів.

Для того, щоб виконати вище зазначені завдання, вкрай важливим є формування іміджу краю як об'єкта подієвого туризму. Основними інструментами формування ефективного іміджу Буковини як подієвої туристичної дестинації мають стати:

- акцент саме на місцевих традиціях і специфічних особливостях регіону, сформувані календар привабливих для туристів подій;

- імідж Буковини як подієвої туристичної дестинації, варто зосередити увагу на перевагах та унікальності подій;

- іміджеве позиціонування подієвого туризму краю на регіональному, національному та міжнародному рівнях як альтернативу певних подій іншого регіону, який займає міцніші місця на ринку туристичних послуг;

- візуальна символіка на офіційних документах, рекламних щитах, брошурах, відеоматеріалах та інших інформаційних носіях, що підкріплює основну ідею іміджу регіону як подієвої туристичної дестинації;

- слогани, які відображають загальне уявлення про туристичні дестинації, є засобами підкріплення ентузіазму та як поштовх до розвитку і просування нових ідей;

- широкомасштабна рекламна компанія подієвого туризму.

Оскільки основними факторами розвитку подієвого туризму в регіоні є мотиваційні, які спонукають відвідати туристів об'єкти івентивного туризму, то саме на них варто звернути уваги у процесі формування іміджу регіону як івентивної туристичної дестинації. Підвищення мотиваційного (психологічного) фактору забезпечує відчуття задоволення в туристів і спонукає їх повернутися в регіон, який їх гарно прийняв, і, як результат, витратити більше грошей у подорожі. Більше того, це створює добрий стимул для туристів приїжджати в регіон на певну подію регулярно і рекомендувати івентивну туристичну дестинацію знайомим (word-of-mouth (ефект розголосу)).

Таким чином, можна виділити такі шляхи підвищення ефективності подієвих заходів: залучення більшої кількості туристів у регіон із метою відвідування події через маркетинг та промоційну кампанію; залучення грантів, спонсорських та інших зовнішніх фінансових джерел для організації проведення заходу; формування «подієвого турпакету» на основі туристичних послуг місцевих постачальників та виробників, зменшуючи відтік грошових коштів; розтягування програми події на кілька днів, стимулюючи цим туристів додатково скористатися послугами розміщення та харчування у місті проведення заходу. При цьому програма має бути цікавою для цільового клієнта; туристів необхідно забезпечити інформацією і доступними місцями для розміщення різної цінової (відповідно і якісної) категорії; залучити місцевих

жителів до популяризації заходу: вони можуть запрошувати своїх друзів і знайомих із інших регіонів приїхати та відвідати захід; забезпечити відповідний рівень мерчандайзингу, тим самим стимулюючи рівень витрат туристів на захід; при організації та проведенні події в значній мірі мають бути задіяні місцеві жителі та бізнес; створити в регіоні івент-комплекс – систему івент-заходів, які будуть приваблювати сюди туристів; передбачити абсолютно всі потреби туриста на події: проживання, харчування, розваги, сувеніри тощо. При цьому логічним видається формування кластерних об'єднань у рамках нині діючої Асоціації працівників туристичної сфери Чернівецької обл. «Туристична Буковина», оскільки часто мале місто самостійно не в змозі реалізувати це силами місцевого бізнесу. Усі сформульовані нами самостійно вище перспективні завдання цілком узгоджуються із основними положеннями та виокремлюють правильні напрями згідно «Стратегії розвитку Чернівецької обл. на період до 2020 р.». Усвідомлюючи важливу роль подієвого туризму для підвищення туристичної привабливості регіонів, слід звернути увагу на пошук його нових тематичних напрямків у кожному районі та пошуку ресурсів, які можуть стати основою організації унікальних фестивалів і подій. Можливі варіанти організації фестивалів у Чернівецькій обл. представлено в табл. 1.7.4.

Таблиця 1.7.4

### Можливості розвитку фестивального туризму

Райони	Можлива тематика фестивалів	Наявний ресурсний потенціал
Вижницький	Фестиваль снігової та льодової скульптури	Гірськолижний комплекс Мигово
Герцаївський	Театральний румуномовний фестиваль	Єдиний в Україні румуномовний театр «MIORITA»
Глибоцький	Духовно-патріотичний фестиваль для дітей та юнацтва	Червонодібрівська січ – духовний, оздоровчо-спортивний комплекс для дітей та юнацтва
Заставнівський	Екологічний фестиваль	Наявність більше 40 заповідних об'єктів, природних туристично-привабливих місць, унікальних печер
Кельменецький	Регата на Дністрі	Протяжність річки Дністер по території району становить близько 95км, мальовнича природа, сприятлива для рекреації та відпочинку
Кіцманський	Фестиваль кінних перегонів	Кінно-спортивний клуб «Буковинська Троя» в с. Реваківці
Новоселецький	Гастрономічний фестиваль «Кухня Буковини»	Співіснування українських, молдавських та румунських кулінарних традицій
Путильський	Фестиваль гуцульських музик	Велика кількість народних музичних колективів, збережені традиції виготовлення автентичних музичних інструментів
Сокирянський	Фестиваль народних ремесел	Музей гончарства с. Коболчин
Сторожинецький	Фестиваль «Наш Великдень»	Збережена традиційна обрядовість і автентичні звичаї святкування Великодніх свят
Хотинський	Фестиваль середньовічних розваг	На базі Хотинської фортеці

У кожному районі Чернівецької обл. наявні привабливі ресурси та особливості, які можуть бути основою створення унікальних фестивалів різної тематики. Так, наприклад, у Вижницькому р-ні на території гірськолижного комплексу Мигово можна організувати зимовий фестиваль льодової та снігової скульптури. До прикладу, такий фестиваль проводиться в Саппоро – четвертому за величиною місті Японії. В рамках Міжнародного конкурсу снігових скульптур у фестивалі беруть участь понад 25 команд із різних країн світу щороку. Встановлюються більше сотні снігових фігур. Свято збирає близько 2 млн. відвідувачів і туристів із різних кінців світу. У с. Горбово Герцаївського р-ну діє єдиний в Україні румуномовний театр

«MIORITA», якому за розвиток театрального мистецтва та організацію навчально-виховної та творчої роботи надано звання «народний аматорський». Цей унікальний театр може стати основою проведення фестивалю румунського театру, адже україно-румунська культура тут тісно переплетені. У Глибоцькому р-ні у с. Червона Діброва є Червонодібровська січ – духовний, оздоровчо-спортивний комплекс для дітей та юнацтва, де пропагується українська національна ідея, патріотичне виховання, розвивається фізичний гарт за допомогою бойових мистецтв. Тут варто запровадити тематичний духовно-патріотичний фестиваль для дітей та юнацтва з усієї України. Заставнівський р-н має значний потенціал для проведення екологічного фестивалю – на території району функціонують більше 40 заповідних об'єктів, всі ці об'єкти взяті під охорону з метою збереження цінного комплексу мальовничих куточків природи, що веде за собою збільшення та відродження цінних лікарських рослин, ландшафту долин річок, кам'яних схилів, скель, водоспадів, гіпсових кар'єрів, карстових печер.

Проведення тематичного фестивалю приверне увагу громадськості до проблеми збереження унікальних природних ресурсів. У Кельменецькому р-ні привабливим туристичним заходом може стати регата на Дністрі. Протяжність річки по території району становить близько 95 км, завдяки чому видовищні та захоплюючі перегони вітрильників можуть стати мотивуючим чинником для численних туристів. На Путильщині, яка є лідером по розвитку подієвого туризму, цікавим напрямком став би фестиваль традиційних гуцульських музик. Традиційними тут є такі музичні інструменти як цимбали, дрімба, трембіта, яка є найдовшим духовим інструментом у світі. Трембіта вже стала символом Гуцульщини, оскільки без неї не відбувається жодне фестивалеве дійство чи етнографічне свято. На Сокирянщині можна організувати фестиваль-ярмарок народних ремесел, зокрема гончарства. Його доцільно було б проводити на базі широко відомого музею гончарства в селі Коболчин. Тут доречно організувати майстер-класи з виготовлення глиняного посуду, іграшок і предметів побуту. В Стороженецькому р-ні можна було б організувати Великодній фестиваль, де б відбувалися майстер-класи з писанкарства, випікання пасок та відроджувалися традиційні Великодні звичаї краю.

Проведення тематичної події або фестивалю, при грамотній організації, допомагає локалізовано та ефектно представити всі аспекти туристичної привабливості та привернути увагу туристів до цієї місцевості. Таким чином, приїхавши у певну місцевість для відвідання фестивалю чи участі у певній події і оцінивши всі привабливі можливості відпочинку тут, туристи повертатимуться знову і знову не лише на 1-3 дні проведення фестивалю, а й для більш тривалого перебування. Це шлях, яким потрібно рухатись у напрямку розвитку регіонів. Особливо актуальним це питання є для сільських територій. Події, що проводяться в місті чи регіоні, ефективніші для місцевої економіки в тому випадку, якщо при організації використовується якомога більше місцевих постачальників та виробників, залучається тутешнє населення, яке має можливість реалізувати продукцію власного виробництва та надавати послуги з розміщення чи харчування туристам. Відповідно, кошти що залучаються від проведення заходу залишаються на місцях у вигляді прибутків населення та підприємців, зменшується відтік грошових коштів із регіону. Як антиприклад можна навести фестиваль «Середньовічний Хотин», де більшість суб'єктів господарювання, що здійснювали торгівлю та надавали послуги проживання, транспортні послуги у фестивалеві дні, були з інших регіонів України. З позиції маркетингу території це мало непоганий ефект, однак у той же час виручені ними кошти після завершення фестивалю «поїхали» працювати на економіку саме цих областей. Тому надалі при плануванні фестивалевих заходів місцевій владі варто проаналізувати потенційні можливості власного бізнесу і нарощувати їхню частку в загальному обсязі обслуговування.

Результати, отримані від дослідження ефекту міських подій на прикладі фестивалю в Хотині, носять практичний характер, в першу чергу, для органів місцевого

самоуправління, дозволяючи отримувати певні оцінки результатів своєї діяльності. Такі дані є відправною точкою для планування заходів територіального маркетингу. Крім того показники економічного ефекту мають стати серйозним аргументом для залучення інвесторів, спонсорів, сфери бізнесу до проведення заходів подібного виду. Оперуючи ймовірними значеннями туристичного потоку і потоку доходів, можна підвищувати привабливість заходів територіального маркетингу, одночасно не забуваючи також і підвищувати якість сфери послуг, що супроводжує даний захід.

У м. Чернівці щороку відбувається понад 30-40 різних подій та фестивалів, які є привабливими для мешканців та гостей міста. Але для того щоб залишатися цікавим та популярним туристичним центром, необхідно шукати нові можливості для залучення туристів та зміцнення конкурентоспроможності на туристичному ринку. Одним із них може стати організація культурно-мистецького фестивалю, присвяченого пам'яті видатної буковинки – Ольги Кобилянської, постать котрої займає важливе місце в культурному житті як України, так і Румунії.

Таким чином, підводячи підсумки проведених теоретичних та аналітичних досліджень, доцільно виокремити ряд висновків:

1. Подієвий туризм трансформувався в особливу галузь туристичної діяльності лише в післявоєнні роки, а масовою популярністю став користуватися в 1970-х рр. Саме в цей період стали очевидними потенційні можливості різних подій, що сприяли суспільно-економічному прогресуванню, а також розвитку міжнародних відносин, екологічної свідомості, культури та духовності. В Україні початок активного розвитку подієвого туризму припадає на 90-ті рр. ХХ ст. Основна перевага подієвого туризму серед інших видів туризму полягає в тому, що він сприяє активному розвитку регіонів без необхідної наявності там спеціальних туристичних ресурсів.

2. Одним із важливих чинників поступової інтеграції до Європейського Союзу визнається налагодження та розвиток транскордонного співробітництва. Транскордонне співробітництво передбачає співпрацю суміжних територій сусідніх держав, тобто визначальним є наявність спільного кордону між територіями. Особливо актуальним та результативним є співпраця між регіонами у сфері туризму, адже туристична галузь – це сфера діяльності, яка вимагає налагодження партнерських зв'язків як всередині держави, так і на міжнародному рівні. Розвиток подієвого туризму в Чернівецькій обл. в останні роки реалізовувався в рамках спільної операційної транскордонної програми «Румунія-Україна-Республіка Молдова 2007-2013», а нині як його продовження в рамках Європейського проекту «Середньовічні перлини – Хотин, Сороки, Сучава».

3. Для формування та розвитку подієвого туризму в Чернівецькій обл. Карпатського регіону є багато позитивних передумов. Буковина – край різнобарвний у етнічному складі населення, багатий традиціями, побутовими особливостями, архітектурними стилями. До найяскравіших подій у регіоні слід віднести: Гуцульський фестиваль, Міжнародний фольклорний фестиваль «Буковинські зустрічі», фольклорно-етнографічний фестиваль «Маланка-Фест», міське свято «Петрівський ярмарок», свято виходу на полонини «Полонинська ватра», фестиваль народного мистецтва «Мерцішор», молодіжний етнічно-духовний фестиваль «Обнова-Фест», Міжнародний фестиваль історичної реконструкції «Середньовічний Хотин», міжнародний літературний фестиваль MERIDIAN CZERNOWITZ та ін.

4. Загальний аналіз періодів проведення туристично-привабливих подій у м. Чернівці показав, що найуспішнішим за останні 4 роки став 2016 р., в якому відбулося аж 45 різнопланових заходів, які на 6 перевершили 2013 р. У обох роках найбільше заходів припало на травень (14 і 8 відповідно). Загалом, найдепресивнішим для нашого міста виявився 2014 р., коли кількість проведених святкових подій скоротилася за рік на 35,8 %, а обслуговуваних туристів загалом по області знизилася на 10,8 %. Причини їхнього зменшення в місті у 2014 р. є чітко зрозумілими: відбулося

загостренням суспільно-політичної ситуації в державі, багато подій в Україні були скасовані, а масові святкування й гуляння були не на часі.

5. Бально-рейтингову оцінку адміністративних районів Чернівецької обл. з організації івент-туризму на основі таких показників як кількість фестивалів та їхня тривалість у роках показала, що безперечним лідером з-поміж них є Путильський р-н – 72 бали. Це зумовлено найбільшою кількістю фестивалів та найдовшою тривалістю їхнього проведення у роках – цілих 50 років поспіль тут відбувався фестиваль «Полонинська ватра», 12 років поспіль відбувався колоритний фольклорно-етнографічний фестиваль «Захарецький гарчик». Ще однією помітною подією Путили є літературно-мистецьке свято «Шовкова косиця», присвячене життю та творчості видатного буковинця Ю. Федьковича. Ці та інші заходи стали візитівками Путильщини та сформували її привабливий туристичний імідж. Другим у рейтингу є Вижицький р-н, де проводиться фестиваль «Перлина Черемошу», «Вашківецька переберія», який традиційно щороку відбувається у ніч на 14 січня у містечку Вашківці та є знаним далеко його межами. Перспективним є Новоселицький р-н, який входить до трійки лідерів. Значним потенціалом володіє також Кіцманський р-н – займає в рейтингу 4 сходинку. Саме Кіцманщина є батьківщиною видатного українського актора І. Миколайчука і тут започатковано щорічний фестиваль «На гостини до Івана», де збираються поціновувачі його творчості не лише з Буковини, але й з усієї України.

6. Оцінка анкетних та опитувальних результатів респондентів від проведення міжнародного фестивалю «Середньовічний Хотин» і «Відродження легенди: дні фортеці» в розрізі трьох ефектів – маркетингового, економічного і соціального – показала істотне зниження зацікавлення потенційних туристів-екскурсантів до відвідування заходів такого роду. Так, за два роки тут знизилася на 74,3 % кількість відвідувачів, впала на 87,5 % прогнозована сума витрачених туристами коштів, зросла на 50 % частка тих, які готові були витратити мінімальну (до 200 грн.) суму на фестивалі, знизилася на третину кількість відвідувачів, які витрачали тут понад 1000 грн. Іншою невирішеною маркетингово-суспільно-економічною проблемою організації подієвого туризму в Чернівецькій обл., згідно анкетних даних, є те, що більшість їх відвідувачів (щонайменше 66 %) є одноденними екскурсантами, які прибувають сюди зі сусідніх областей, а частка багатоденних вітчизняних і особливо закордонних туристів при цьому залишається на вкрай низькому рівні.

7. Чернівецька обл. має надзвичайно широкі можливості розвитку подієвого туризму спільно з партнерами Карпатського регіону Румунії на основі спільної культурної, історичної, етнографічної спадщини. Для цього необхідно розширювати партнерську співпрацю у цьому напрямку та запозичувати позитивний досвід організації подієвого туризму з румунського боку, орієнтуватися на активну співпрацю та запозичення досвіду організації туризму також у європейських держав-сусідів України, шляхом реалізації наступних кроків: залучення більшої кількості туристів у регіон із метою відвідування події через маркетинг та промоційну кампанію; залучення грантів, спонсорських та інших зовнішніх фінансових джерел для організації проведення заходу; формування «подієвого турпакету» на основі туристичних послуг місцевих постачальників і виробників; розтягування програми події на кілька днів, стимулюючи цим туристів додатково скористатися послугами розміщення та харчування у місці проведення заходу; залучити до їхнього проведення якомога більше місцевих жителів та тамтешній бізнес; забезпечити відповідний рівень мерчандайзингу, тим самим стимулювати рівень витрат туристів впродовж заходу; створити в регіоні івент-комплекс – систему івент-заходів у відповідних кластерах.

8. Для збереження статусу цікавого та популярного туристичного центру необхідно здійснювати постійний пошук та моніторинг нових можливостей із метою приваблення туристів та зміцнення його конкурентоспроможності на туристичному ринку. Новим напрямком подієвого туризму м. Чернівці в цьому сенсі може стати організація

культурно-мистецького фестивалю присвяченого пам'яті видатної буковинки – О. Кобилянської, проект якого розроблено та запропоновано нами. Втілення в життя цього фестивалю може стати важливою культурною подією міжнародного рівня, новим віянням і привабити більшу кількість внутрішніх та іноземних туристів.

### *Література*

1. Бабкин О.В. Специальные виды туризма / О.В. Бабкин. – Р.-на-Д.: Феникс, 2008. – 252 с.
2. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011. – 334 с.
3. Тищенко П.В. Теоретичні аспекти та розвиток подієвого туризму регіону // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія Економіка. – Вип. 33. – Ч. 4. – Ужгород, 2011. – С. 124-128.
4. Симоненко Р.Г. Буковина // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 1. – С. 395.
5. Гишук Р.М. Транскордонна організація подієвого туризму в Карпатському регіоні / Р.М. Гишук, Х.І. Шпинтук // VII Міжнародна науково-практична конференція «Туристичний бізнес : світові тенденції та національні пріоритети» (20 листопада, м. Харків). – Харків: ХНУ ім. В. Каразіна, 2015. – С. 62-63.
6. Макару Ю. Сучасний стан і перспективи розвитку україно-румунських міждержавних відносин // Україна-Румунія-Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів. – Чернівці : Букрек, 2006. – 430 с.
7. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (ухвалена 21 травня 1980 р., м. Мадрид) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
8. Гишук Р. Транскордонна організація подієвого туризму в Чернівецькій обл.: стан і перспективи // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці, 2017. – Вип. I (65). – С. 52-61
9. Календар святкових подій у м. Чернівці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chernivtsy.eu/portal/kalendar-svyatkovih-podij-v-m-chernivtsi-u-2012-rotsi>.
10. Фестиваль «Відродження легенди: Дні фортеці» [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Хотинської районної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://khotyn.bukoda.gov.ua/news/festival-vidrozhennya-legendi-dni-fortetsi-foto>.

## **1.8. РЕКРЕАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ ОРЕНБУРГСКОЙ ОБЛАСТИ: ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА**

*В.П. Чибилёва, И.Ю. Филимонова*

Современные рекреационные исследования Оренбургской области неразрывно связаны с комплексными общегеографическими исследованиями учёных-естествоиспытателей Оренбургской губернии: П.И. Рычкова, Э.А. Эверсмана, П.С. Палласа, Г.С. Карелина, И.И. Лепёхина, С.С. Неуструева, Н.А. Зарудного и т.д. Уникальные сведения, собранные учёными о своеобразии степной природы являлись выразительным описанием особенностей степных ландшафтов и сопровождалась собственными рисунками и фотоснимками. Ценность исследований академических экспедиций заключалась в том, что их интересовала не только природа региона, а также население (быт, хозяйство, культура различных этносов, населяющих Оренбургскую губернию), достопримечательности территории, торговля, месторождения полезных ископаемых и др. Крупнейшее месторождение каменной соли в течение нескольких лет изучал П.И. Рычков, а вслед за ним и П.С. Паллас подробно описывают в своих трудах соляной рудник у Илецкой Защиты (ныне г. Соль-Илецк), где на месте заброшенных разработок возникли небольшие горько-соленые озера с необычными свойствами воды. П.И. Рычков отмечал, что солёная вода и грязи считаются целебными, и что много башкир и казахов съезжаются сюда для излечения [1]. В настоящее время на берегу оз. Развал – достопримечательности г. Соль-Илецка, построена бальнеологическая лечебница, использующая местные лечебные грязи озера Тузлучное и «соленые ванны» оз. Развал. По организации природных парков и заповедников в Оренбургском крае